
De groeipijnen van buurtmoestuinen

Waar staan ze nu, wat hebben ze nodig en wie kan hen daarbij ondersteunen?

Jeroen Kruit en Marcel Vijn

rapport 342
maart 2018

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Wetenschapswinkel

De groeipijnen van buurtmoestuinen

Waar staan ze nu, wat hebben ze nodig en wie kan hen daarbij ondersteunen?

Jeroen Kruit en Marcel Vijn

rapport 342
maart 2018

Colofon

Titel	De groeipijnen van buurtmoestuinen
Trefwoorden	Buurtmoestuin, continuïteit, leiderschap, kwetsbaarheid, helpdesk
Keywords	Communal food garden, continuity, leadership, vulnerability, helpdesk
Opdrachtgever	IVN en NatuurSUPER
Projectcoördinatie	Jeroen Kruit & Marcel Vijn
Financiële ondersteuning	Wageningen Wetenschapswinkel
Begeleidingscommissie	Esther Veen – Wageningen University & Research, Rural Sociology Marije van der Park – NatuurSUPER – Opdrachtgever Wim Ruis - IVN-GroenDichterbij – Opdrachtgever Ans Hobbelink - Ervaringsdeskundige - Bestuur AVVN, de landelijke organisatie voor hobby- en volkstuinters Christ Tielemans - HAS Eindhoven, ervaringsdeskundige Meike Tritschler-Heukels - IVN-GroenDichterbij Jeroen Kruit - Wageningen Environmental Research - projectcoördinator Wetenschapswinkelproject Marcel Vijn - Wageningen Plant Research - projectmedewerker Wetenschapswinkelproject Leneke Pfeiffer - vertegenwoordiger Wetenschapswinkel Wageningen University & Research
Studentonderzoekers	<i>Agendaleden:</i> Ad Corten (Milieuvriendelijke Tuin Uitgeest - Inbreng kennis) Marian van der Klein (Verwey-Jonker Instituut) Andy Aryawan, Maria Aurell Oses, Inge Buurma, Susanne Conradi, Maïke Schmoch, Emma Vogt, Guilherme de Sa Pavarini Raj, Ellen Bulten, An Verschoor, Arna Danklof, Yunyi Zhou, Annick Spaans, Anne Duijvestein, Deslaknyo Hanjagi, Ilona van Egdom, Matthijs Kolpa, Sarunas Jomantas

---

Fotoverantwoording	De foto's, kaartjes en figuren zijn vervaardigd door de auteurs of de meewerkende studenten, tenzij anders aangegeven. De omslag foto's komen van IVN GroenDichterbij.
Vormgeving	Wageningen University & Research, Communication Services
Druk	RICOH, 's-Hertogenbosch
Bronvermelding	Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten eruit worden aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding
ISBN	978-94-6343-717-2
DOI	https://doi.org/10.18174/425877

Wageningen, Wetenschapswinkel rapport 342

De groeipijnen van buurtmoestuinen

Waar staan ze nu, wat hebben ze nodig en wie kan hen daarbij ondersteunen?

Rapportnummer 342

Ir. J. Kruit, ir. M. Vijn
Wageningen, maart 2018

GroenDichterbij (IVN)

Wim Ruis
w.ruis@ivn.nl

IVN & Groen Dichterbij, Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid met een platform van groene buurtinitiatieven in Nederland.

NatuurSUPER

Marije van der Park
Marije@natuursuper.nu

NatuurSUPER, tijdelijke tuinen op braakliggende of onbenutte terreinen is een initiatief van Studio van der Park. NatuurSUPER richt zich op het ondersteunen van burgerinitiatieven bij de opstart van een tijdelijke bestemming met een positieve waarde zoals een buurtmoestuin.

Wageningen Environmental Research

Postbus 47
6700 AA Wageningen
0317 48 61 92
www.wur.nl/environmental-research

Wageningen Environmental Research maakt deel uit van Wageningen University & Research. Wageningen Environmental Research is hét kennisinstituut voor de groene ruimte. Wageningen Environmental Research biedt een combinatie van toegepast en wetenschappelijk onderzoek in een veelheid van expertisevelden op het gebied van de groene ruimte en het gebruik ervan.

Wageningen Plant Research

Postbus 430
8200 AK Lelystad
0320 291111

Wageningen Plant Research is onderdeel van Wageningen University & Research. Binnen WPR doet het team Stad-Land Relaties onderzoek naar regionaal voedsel en de verbindingen tussen stad en platteland.

Wageningen University & Research Wetenschapswinkel

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
(0317) 48 39 08
wetenschapswinkel@wur.nl

Maatschappelijke organisaties zoals verenigingen en belangengroepen, die niet over voldoende financiële middelen beschikken, kunnen met onderzoeksvragen terecht bij de Wageningen Wetenschapswinkel. Deze biedt ondersteuning bij de realisatie van onderzoeksprojecten. Aanvragen moeten aansluiten bij de werkgebieden van Wageningen University & Research: duurzame landbouw, voeding en gezondheid, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen.

Inhoud

Voorwoord	7
Samenvatting	9
Summary	11
1 Inleiding	13
1.1 Aanleiding	13
1.2 Onderzoeksvragen	13
1.3 Werkwijze	13
1.4 Leeswijzer	14
2 De studentenonderzoeken	15
2.1 Buurtmoestuinen onder de loep	15
2.2 Inzichten	16
3 Ontwikkeling en kwetsbaarheden buurtmoestuinen	19
3.1 Drie ontwikkelingsfasen	19
3.1.1 Opstart	19
3.1.2 Doorgroei	19
3.1.3 Continuïteit	20
3.2 Vier kwetsbaarheden	20
3.2.1 Leiderschap	21
3.2.2 Financiën	21
3.2.3 Locatie	22
3.2.4 Tijd	22
4 Naar robuuste buurtmoestuinen	25
4.1 Ondersteuning buurtmoestuinen	25
4.1.1 Is er behoefte aan ondersteuning?	25
4.1.2 Instrumenten voor ondersteuning	25
4.1.3 Helpdesk	25
4.1.4 Toolbox	26
4.2 Organisatie	26
4.3 Mogelijke vervolgvragen	27
Bronnen	29
Bijlage 1 Aanzet tot enkele 'tools' voor de toolbox	31

Voorwoord

In de afgelopen 10 jaar zijn er veel nieuwe buurt(moes)tuinen ontstaan in Nederland. Buurtmoestuinen zijn niet nieuw maar wel weer opnieuw ontdekt in deze periode, waarin het belang van gezamenlijk tuinieren en voedsel verbouwen steeds groter is geworden. Naast buurtmoestuinen zien we nog meer lokale initiatieven ontstaan rondom samen tuinieren en voedselverbouw, vanuit bijvoorbeeld zorginstellingen, behoefte aan ontmoeting of willen zorgen voor duurzame energie. Deze ontwikkelingen geven een nieuwe kijk op een wereld waar we als mens en inwoner woorden omzetten in daden. Ze vormen een positieve onderstroom welke meer aandacht en erkenning verdient. Al deze mensen en groene activiteiten samen vormen een maatschappelijke beweging in Nederland. Belangrijk is hoe deze groeiende beweging van pionierende en samenwerkende mensen zich kan ontwikkelen tot langdurige samenwerkingsverbanden.

IVN en NatuurSUPER willen een groener en betrokken Nederland stimuleren en ondersteunen. Er zijn onderzoeken gedaan naar buurt(moes)tuinen en stadslandbouw. Geen van deze onderzoeken richt zich echter op de vraag wat er nodig is om reeds bestaande buurt(moes)tuinen een goede toekomst te bieden, en wat de voorwaarden zijn voor hun voortbestaan op de lange termijn.

Met dit onderzoek wilden we naar boven halen wat buurt(moes)tuinen nodig hebben om langdurig te kunnen bestaan. Daarom zijn al langer bestaande buurt(moes)tuinen bestudeerd om te achterhalen wat hun groeipijnen en succesfactoren zijn. Wij hopen met de resultaten van dit onderzoek de beweging van buurt(moes)tuinen te bestendigen en een goede voedingsbodem te bieden na de eerste aanlooperperiode. Met de resultaten willen we ook initiatieven steunen, zodat zij zich gehoord en gezien weten.

Met dit onderzoek en rapport van de WUR zetten we een eerste stap op weg naar luisteren en gehoor geven aan wat er nodig is voor de bestendiging en groei van buurt(moes)tuinen in Nederland. We zijn daarbij blij dat de AVVN, betrokken via de begeleidingscommissie, de uitkomsten onderschrijft en wil onderzoeken hoe ze als belangenbehartiger ook van waarde kan zijn voor buurt(moes)tuinen in Nederland.

De opdrachtgevers voor deze studie:
Marije van der Park, NatuurSUPER
Wim Ruis, Groendichterbij (IVN)

Samenvatting

In dit onderzoek hebben we een aantal kwetsbaarheden bij buurtmoestuinen geduid. Van daaruit hebben we een voorstel voor ondersteuning geformuleerd dat moet bijdragen aan robuustere buurtmoestuinen. In de praktijk blijkt het namelijk vaak lastig om met het volwassener worden van een initiatief het 'moeten' (de noodzakelijke organisatorische taken) in balans te houden met het 'willen' (de hobby, het tuinieren).

Het Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid (IVN) en NatuurSUPER hebben de afgelopen tien jaar veel opstartende buurtmoestuinen ondersteund. Ze zien dat veel buurtmoestuinen bezig zijn de volgende stap te maken in hun ontwikkeling. Met deze stap komen (mogelijk) nieuwe vragen naar boven. Wat is er nodig om het initiatief op lange termijn te behouden en of uit te bouwen (draagvlak, vrijwilligers, verdienmodellen, netwerken, samenwerking, etc.)? En wat kan eventueel de rol zijn voor IVN, NatuurSUPER of anderen? In overleg met IVN en NatuurSUPER zijn daarom drie onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hoe ontwikkelen buurtmoestuinen zich na de opstartfase?
2. Hebben buurtmoestuinen behoefte aan ondersteuning tijdens hun doorontwikkeling en zo ja bij welke vragen is dan behoefte aan ondersteuning?
3. Wat kan de rol van IVN, NatuurSUPER en andere partijen zijn bij een aantal concrete vragen m.b.t. ondersteuning?

De focus van het onderzoek is het inventariseren van de (ontwikkel)behoefte van buurtmoestuinen die de opstartfase voorbij zijn. Aan de hand van een opdeling in drie fasen (opstart, doorgroei, continuïteit) is getracht de ontwikkeling van de tuinen, die onderdeel waren van de casestudies, te duiden. De buurtmoestuinen zijn verschillend gestart, hebben met veel energie mooie dingen bereikt en staan allemaal na een aantal jaar ergens anders. De ontwikkelfasen zijn vervolgens afgezet tegen de mate van kwetsbaarheid van de tuinen. Hoe groter de kwetsbaarheid van een buurtmoestuin des te groter is de kans dat de tuin binnen afzienbare tijd stopt. Alle onderzochte tuinen lijken een zekere kwetsbaarheid te hebben. De onderzoekers komen tot vier belangrijke thema's: leiderschap, financiën, locatie en tijd. Elk van deze thema's kan bij disfunctioneren op zichzelf al leiden tot het beëindigen van een buurtmoestuin.

Buurtmoestuinen hebben kennis nodig die zich richt op het vergroten van de robuustheid van de tuinen door in de start, doorgroei- en continuïteit fase kennis te ontwikkelen, te delen, over te dragen of kennisvragers te verbinden met experts op de thema's leiderschap, financiën, locatie en tijd. Tevens komt naar voren dat (bestuurs)leden van buurtmoestuinen weinig tijd hebben voor kennisuitwisseling. Ook zitten ze veel met dezelfde vragen. Dan heeft het oprichten van een netwerk weinig zin. 'Halen' en 'brengen' van kennis moet in zo'n netwerk enigszins in evenwicht zijn en dat lijkt hier niet het geval. Een alternatief is dan een (digitale) helpdesk in combinatie met een toolbox. Deze helpdesk en toolbox zullen moeten worden gemaakt en beheerd. Een aantal organisaties kan dit gezamenlijk oppakken. Een goede combinatie zou kunnen zijn: AVVN (gericht op volkstuinten, niet specifiek op buurtmoestuinen), IVN (gericht op natuureducatie, niet specifiek op de continuïteit van buurtmoestuinen) en NatuurSUPER (gericht op opstart en ondersteuning van buurtmoestuinen).

Summary

In this study, we have identified vulnerabilities in communal food gardens. From that we formulated a proposal for a support structure that contributes to more robust gardens. Because in practice, it proves difficult to get the “needs” (the necessary organizational tasks) of a growing-up initiative in balance with the “wants” (the hobby, gardening).

The Institute for Nature Education and Sustainability (IVN) and NatuurSUPER supported many communal food garden start-ups over the past decade. They noticed that many communal food gardens are confronted in their development with very different issues as they tackled at startup. What are their needs in maintaining and developing a resilient initiative (support, volunteers, earnings models, networks, cooperation, etc.)? And what could possibly be the role of IVN, NatuurSUPER or others? Therefore, in consultation with IVN and NatuurSUPER, three research questions have been formulated:

1. How do communal food gardens develop after the start-up phase?
2. Do communal food gardens need support during their development? And if so, what kind of support questions do they have?
3. Is there a role for IVN, NatuurSUPER and other parties in supporting the resilience quest of communal food gardens?

The focus of the research is to make an inventory of the developing needs of communal food gardens after the start-up phase. By means of a three-phase breakdown (start-up, growth, continuity), the development of the cases study gardens was determined. The communal food gardens started differently, achieved a lot in a short time span and all have a different position in terms of their developing phase. We then looked into the developing phases by focusing on the vulnerability of the gardens. The greater the vulnerability of a garden, the greater the chance that the garden will quit its activities in the foreseeable future. All investigated gardens seem to have a certain degree of vulnerability. The research addresses four crucial vulnerability themes: leadership, finance, location and time. Each of these themes in itself can already lead to the termination of a neighborhood vegetable garden in case of dysfunction.

Communal food gardens need knowledge that focuses on increasing the robustness of the gardens by developing, sharing, transferring or communicating knowledge in the different phases (start-up, growth, continuity) with experts on the themes leadership, finance, location and time. It also appears that initiators and members of communal food gardens have little time for exchanging knowledge. And to add to this, they all seem to struggle with the same kind of questions. Setting up a network between people with questions and without answers makes no sense. In order to have a well-functioning self-maintaining knowledge sharing network you need a balance in ‘bringing and taking’. Instead a (digital) helpdesk in combination with a toolbox could be a worthwhile alternative to explore. Such a formula needs to be initiated and managed, which could be executed jointly by a number of organizations. A good combination could be: AVVN (well known for its expertise on allotments), IVN (known for its expertise on nature education) and NatuurSUPER (experienced in supporting communal food gardens startups).

---

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Het Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid (IVN) en NatuurSUPER hebben de afgelopen tien jaar opstartende buurtmoestuinen ondersteund. Ze hebben gezien dat deze buurtmoestuinen, vaak gestart vanuit idealen, zich verbinden aan maatschappelijke thema's – als zorg, werkervaringstrajecten, (natuur) educatie, zelfbeheer (met oog voor ecologie), ontmoeten jong & oud. Juist vanwege de verbinding met maatschappelijke thema's verdienen deze veelal kleinschalige initiatieven volgens IVN en NatuurSUPER serieuze aandacht.

"We weten dat ze bestaan, we weten dat ze nog met vragen zitten, maar niet heel precies omdat we niet meer actief betrokken zijn na de opstartfase (IVN en NatuurSUPER)"

Een deel van de Nederlandse buurtmoestuinen (in ieder geval waar IVN en NatuurSUPER betrokken zijn geweest in de opstartfase) bestaan langer dan twee jaar en zijn de grote kinderziekten voorbij. Waar je vijf jaar geleden moest uitleggen wat buurtmoestuinen waren, is er nu bij gemeenten en maatschappelijke organisaties een toenemend besef over het maatschappelijk belang en de noodzaak van deze buurtmoestuinen.

IVN en NatuurSUPER zien dat veel buurtmoestuinen bezig zijn de volgende stap te maken in hun ontwikkeling. Met deze stap komen (mogelijk) nieuwe vragen naar boven. Wat is er nodig om het initiatief op lange termijn te behouden en of uit te bouwen (draagvlak, vrijwilligers, verdienmodellen, netwerken, samenwerking, etc.)? En wat kan eventueel een rol zijn voor IVN, NatuurSUPER of anderen?

1.2 Onderzoeksvragen

In overleg met IVN en NatuurSUPER zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd:

- I. Hoe ontwikkelen buurtmoestuinen zich na de opstartfase?
- II. Hebben buurtmoestuinen behoefte aan ondersteuning tijdens hun doorontwikkeling en zo ja bij welke vragen is dan behoefte aan ondersteuning?
- III. Wat kan de rol van IVN, NatuurSUPER en andere partijen zijn bij een aantal concrete vragen m.b.t. ondersteuning?

1.3 Werkwijze

De bevindingen in dit rapport zijn gebaseerd op studentenonderzoek waarin bij elkaar 14 cases centraal hebben gestaan. Deze onderzoeken hebben een verschillende focus gehad en vullen elkaar daardoor aan.

De eerste groep studenten van het vak ACT¹ heeft zich gericht op het op schrift stellen van de vragen die er zijn bij initiatieven die de opstartfase achter zich hebben. Vervolgens heeft een tweede groep studenten van het onderwijselement Facilitating Interactive Processes² deze vragen – zoals geadviseerd door de eerste groep - samen met een viertal buurtmoestuinitiatieven verder verdiept.

---

¹ Aryawan, A., Oses, M.A., Buurma, I., Conradi, S., Schmoch, M., Vogt, E. (June 2016). Community food gardens in The Netherlands: present and future challenges. ACT 1707, Wageningen University.

² CPT-60306 Facilitating Interactive Processes (January 2017) - <https://ssc.wur.nl/Handbook/2017/Course/CPT60306>

Tenslotte heeft een student in een derde onderzoek voor haar masterthesis³ gekeken naar cruciale elementen voor een duurzaam voortbestaan van buurtmoestuinen.

Reflecterend op de verschillende onderzoeksresultaten van het studentenonderzoek hebben de auteurs een drietal fasen in de ontwikkeling van buurtmoestuinen onderscheiden en een aantal terugkerende factoren (kwetsbaarheden) benoemd die noodzakelijk lijken te zijn voor een duurzaam voortbestaan van de tuinen. Dit, samen met een voorstel voor ondersteuning voor robuuste tuinen (hoofdstuk 4) is teruggelegd bij en besproken met de begeleidingscommissie van het project. Deze notitie is na een positieve feedback van de begeleidingscommissie verwerkt in dit advies aan IVN en NatuurSUPER. Met dit advies kunnen IVN en NatuurSUPER ander partijen benaderen en betrekken.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op de aanleiding van het project, de onderzoeksvragen en de gevolgde werkwijze. In hoofdstuk 2 wordt een definitie (en tevens de afbakening van dit onderzoek) van buurtmoestuinen gegeven, worden de onderzochte buurtmoestuinen geïntroduceerd en worden de scope en resultaten van de studentenonderzoeken kort besproken. Vervolgens komen de onderzoekers in hoofdstuk 3 met een analyse waarbij een aantal fasen in de ontwikkeling van buurtmoestuinen worden gekoppeld aan een aantal kwetsbaarheden. In hoofdstuk 4 tenslotte wordt stil gestaan bij de ondersteuningsbehoeften om tot robuuste moestuinen te komen. Een aanzet voor een praktische en pragmatische organisatie oplossing wordt gegeven.

---

³ Schmoch, M. (in production, 2017). Resilience of Urban Agriculture Projects, Case Studies of Successful Community Gardens in the Netherlands.

2 De studentenonderzoeken

2.1 Buurtmoestuinen onder de loep

Esther Veen⁴ definieert een buurttuin als een perceel in een stedelijke omgeving, gezamenlijk of individueel onderhouden door een groep mensen die in de wijk of stad wonen waarin de buurttuin gelegen is, of waarbij stedelingen betrokken zijn op een andere manier dan het feitelijk tuinieren, met daarin in elk geval een collectief element. Als afgeleide hiervan definiëren wij een buurtmoestuin als een perceel in of aan de rand van een stad of dorp waarop een aantal mensen uit de omgeving gezamenlijk groente en fruit telen en als een collectief naar buiten treedt.

In totaal zijn 16 tuinen benaderd voor de verschillende student onderzoeken. De Milieuvriendelijke tuin in Uitgeest is twee keer⁵ meegenomen in het onderzoek en bij Tuin aan de Maas is het niet gelukt om informatie boven tafel te krijgen. Dat maakt een totaal van 14 bruikbare cases.

Overzicht van bij het onderzoek betrokken tuinen uit de verschillende studentonderzoeken.

1. Milieuvriendelijke tuin (Uitgeest) – 1978-heden - ACT-onderzoek & Msc thesis
2. Rijke Sterrentuin (Dordrecht) – 2013-heden - ACT-onderzoek
3. Boschveldtuin (Den Bosch) – 2012-heden - ACT-onderzoek
4. Gandituin (Rotterdam) – 2011-heden - ACT-onderzoek
5. Hof van Noord (Rotterdam) – 2011-heden - ACT-onderzoek
6. De Doarpstun Snakkerburen (Leeuwarden) – 2001-heden - Msc thesis
7. De Witte Vlieg (Assen) – 1996-heden - Msc thesis
8. De Wilgenhof (Utrecht) – 2000-heden - Msc thesis
9. De Bickershof (Utrecht) – 1987-heden - Msc thesis
10. De Moe's Tuin (Delft) – 2005-heden - Msc thesis
11. Tuin aan de Maas⁶ (Rotterdam) – 2007-2016 - Msc thesis
12. Buurttuin BergbOss (Oss) – 2013-heden - vak facilitering
13. Creative Community Garden (Wageningen) – 2014-heden - vak facilitering
14. Dorpstuin Wijbosch (Schijndel) – 2015-heden - vak facilitering
15. Voedseltuin IJplein (Amsterdam) – 2014-heden - vak facilitering

⁴ Veen, E.J., Community gardens in urban areas: A critical reflection on the extent to which they strengthen social cohesion and provide alternative food, Wageningen 2015.

⁵ In het ACT onderzoek viel de tuin op door haar wijze van organiseren. Toen Maike Schmoch, destijds onderdeel van de ACT groep, haar thesis ging formuleren was de tuin In Uitgeest een mooi vertrekpunt.

⁶ Van 2007 – 2016.

Het zijn 14 heel verschillende tuinen die om heel verschillende redenen zijn opgestart. Sommige tuinen zijn opgestart met een aantal gelijkgestemden die op een milieuvriendelijke wijze hun eigen voedsel willen verbouwen. Anderen zijn door professionals opgezet met als doel verschillende groepen mensen bij elkaar te brengen en hebben de initiatieven vervolgens overgedragen aan de leden van deze tuinen.

2.2 Inzichten

De drie verschillende studentenonderzoeken die samen 14 cases hebben onderzocht worden hieronder bondig samengevat door de auteurs van dit rapport.

Financiering & kennisbank

Een groep Academic Consultancy Training studenten heeft zich gericht op het in beeld krijgen welke vragen er leven bij initiatieven die de opstartfase achter zich hebben. Er blijkt een behoefte te bestaan aan kennis over duurzame financieringsmodellen voor buurtmoestuinen. Veel buurtmoestuinen hebben het financieel moeilijk en zijn (teveel) afhankelijk van dalende overheidssubsidies. Ook blijkt er behoefte te bestaan aan een vorm van uitwisseling van kennis en ervaringen om te voorkomen dat elke buurtmoestuin 'het wiel opnieuw uitvindt'.⁷

Continuïteit

Uit het onderzoek van een groep studenten van het onderwijselement Facilitating Interactive Processes kwam duidelijk naar voren dat de initiatieven de handen vol hebben aan hun eigen initiatief. Er is wel behoefte aan een plek waar vragen kunnen worden gesteld en antwoorden worden verkregen. Het zelf bijdragen aan het beantwoorden van vragen van derden, door actief in netwerken te functioneren, lijkt echter een brug te ver.

Leiderschap

In de masterthesis van student Maike Schmoch wordt vooral gekeken naar cruciale elementen voor een duurzaam voortbestaan van buurtmoestuinen. Maike laat zien dat leiderschap en soms vooral de afhankelijkheid daarvan een hele belangrijke factor is voor het functioneren van tuinen op de lange termijn. Het al dan niet delen van verantwoordelijkheden, het verzorgen van opvolging wanneer nodig, het bijeenhouden van de groep en het vormgeven van besluitvorming zijn daarbij belangrijke aandachtspunten. Daarnaast speelt ook de locatie (permanent, tijdelijk, bereikbaarheid) een rol van betekenis.

---

⁷ Dit sluit aan bij een enquête van NatuurSuper onder 47 initiatiefnemers/tuinen waaruit blijkt dat na verloop van tijd de voornaamste vragen gaan over mensen (continuïteit), geld (verdienmodel) en leren van elkaar (overdraagbaarheid).

Buurtmoestuin BergbOss op zoek naar een andere locatie⁸

Buurtmoestuin BergbOss (www.bergboss.nl) is een organische buurtmoestuin in Oss die in 2013 door buurtbewoners is opgezet. Met ongeveer 25 families uit de buurt worden er in de tuin dertig moestuinbakken onderhouden; ieder gezin heeft een eigen bak waarin naar believen getuinierd mag worden, verder zijn er ook grotere wisselbakken waarin gezamenlijk getuinierd wordt.

Geschiedenis

De tuin is geïnitieerd door Ton van Oomen, die in 2013 nieuw in de buurt kwam wonen. Vanuit een verlangen naar een grotere tuin en contact met medebuurtbewoners, begon hij mogelijkheden naar een buurtmoestuin te onderzoeken. Een stuk braakliggend land te midden van de buurt waar, door de crisis, bouwactiviteiten waren stopgezet bleek een goede tijdelijke locatie. De tuin begon klein, met enkele actieve buurtbewoners en heeft zich langzaam maar zeker ontwikkeld tot een ontmoetingsplek voor verschillende generaties in de wijk. Naarmate de tijd vorderde breidde het aantal betrokken buurtbewoners uit en namen ook de faciliteiten in de tuin toe. Zo bevat de tuin nu een wateraansluiting en is er een professioneel beschilderde bouwkeet waar gereedschap wordt opgeborgen en verschillende activiteiten plaatsvinden.

Management

De buurtmoestuin bevat een kerngroep van zeven betrokken buurtbewoners die regelmatig samenkomen om te vergaderen en de tuin te verzorgen. Deze kerngroep neemt voornamelijk het voortouw in de tuin, met Ton als duidelijke leider, en zorgt voor het onderhoud van de tuin op zowel technisch als financieel niveau: De kerngroep organiseert zaken zoals de inrichting van de tuin, wateraansluiting, bouwkeet, en gereedschappen via partners zoals Brabant Water en Gemeente Oss. Het budget bestaat uit subsidies van de gemeente en de huur van de moestuinbakken (15 euro per bak per jaar) en wordt ook beheerd door de kerngroep.

Participatie

Het aantal leden van de buurtmoestuin heeft zijn limiet bereikt; 25 families huren momenteel een moestuinbak en de buurtmoestuin heeft nu een wachtlijst. De tuin fungeert langzamerhand steeds meer als ontmoetingsplek in de wijk. Naast tuinieren worden er activiteiten georganiseerd zoals barbecues, filmavonden en het samen kijken van voetbal tijdens het WK. De huidige leden variëren in leeftijd, wat zorgt voor een leuke combinatie. Van oudere buurtbewoners uit de omliggende flats wint de buurtmoestuin aan kennis betreft het tuinieren, en kinderen uit de wijk kunnen veel leren. Kinderen

⁸ Dit kader betreft een bewerking van het studentenverslag aan deze tuin. Het maakt inzichtelijk wat we verstaan onder een buurtmoestuin en schetst een aantal kenmerkende uitdagingen waar buurtuinen mee te maken hebben.

spelen graag in de tuin, en er zijn enkele kleine kindermoestuinbakken geplaatst zodat de kinderen zelf ook mee kunnen tuinieren en leren waar hun eten vandaan komt. De kerngroep neemt de meeste verantwoordelijkheid van de tuin op zich, en hier zouden de andere buurtbewoners wellicht actiever in mogen zijn, ook in bijvoorbeeld de vervelendere klusjes en enkele grotere verantwoordelijkheden. Verder participeren de buurtbewoners met enthousiasme en over het algemeen is de kerngroep tevreden met de participatie van de leden.

Netwerk

Buurtmoestuin BergbOss heeft een indrukwekkend netwerk weten op te bouwen met o.a. de gemeente Oss, Velt, Brabant Wonen, Prins Bernhard Cultuurfonds, IVN, en het Oranje fonds. Verder heeft BergbOss zich in 2014 aangesloten bij de Stadse Boeren, een project van de Provincie. De Stadse Boeren is een netwerk waar tuininitiatieven kunnen netwerken, en nieuwe projecten kunnen worden opgezet. Het netwerk is verbonden met andere tuinen in Oss en in steden zoals Den Bosch, Eindhoven en Tilburg. De visie van Stadse Boeren is om stadslanbouw uit te breiden in Nederland. Ton, als voorzitter van de Stadse Boeren, brengt de ambitie van de Stadse Boeren mee naar BergbOss. Verder wordt BergbOss regelmatig bezocht door andere buurtmoestuin initiatieven, de buurtmoestuin lijkt een voorbeeldfunctie te vervullen.

Gemeente

De gemeente speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van BergbOss. De relatie met de gemeente wordt door de buurtmoestuin als plezierig ervaren, de tuin ontvangt subsidie en is in gesprek over een nieuwe locatie. Toch zijn hier ook nog verbeterpunten te vinden. Zo is het organiseren en onderhouden van de buurtmoestuin een aanzienlijke taak geworden die veel tijd in beslag neemt. Daarom zou BergbOss meer subsidie willen ontvangen. Daarnaast zou een stimulerend beleid, gericht op het ondersteunen van buurtmoestuininitiatieven, gewenst zijn.

De toekomst

Gezien de wachlijst voor de buurtmoestuin, is participatie geen punt van zorg. Ook de financiering van de tuin loopt goed, zij het dat meer subsidie van de gemeente altijd welkom is. De huidige locatie is echter nog steeds bouwgrond en in de komende twee tot drie jaar zal er waarschijnlijk weer gebouwd worden. Dit betekent dat de buurtmoestuin een nieuwe locatie zal moeten vinden. De kerngroep is momenteel bezig met het zoeken naar een andere locatie en is in gesprek met de gemeente. Voor de gesprekken met de gemeente heeft de kerngroep een duidelijk plan geschreven betreft de toekomst van de buurtmoestuin. De buurtmoestuin wil blijven voortbestaan als ontmoetingsplaats voor de wijk. Hoewel de tuin voornamelijk was geïnitieerd om te tuinieren, heeft het doel van elkaar ontmoeten nu een belangrijker aandeel in de toekomstvisie van BergbOss. Het is duidelijk dat Ton, als voorzitter van Stadse Boeren, een bredere toekomstvisie heeft betreft buurtmoestuinen in Nederland. Deze ambities kunnen wellicht nog van pas komen voor BergbOss.

---

3 Ontwikkeling en kwetsbaarheden buurtmoestuinen

3.1 Drie ontwikkelingsfasen

De focus van het onderzoek bestond uit het inventariseren van de (ontwikkel)behoeften van buurtmoestuinen die de opstartfase voorbij zijn. Aan de hand van een opdeling in drie ontwikkelingsfasen (opstart, doorgroei, continuïteit) hebben we getracht de tuinen te duiden. Dit is een bruikbare (noodzakelijke) ingreep geweest omdat de onderzochte buurtmoestuinen allemaal een verschillende 'leeftijd', context, ontwikkelstadium en focus (doelen en ambities) hebben. De buurtmoestuinen zijn verschillend gestart, hebben met veel energie mooie dingen bereikt en staan allemaal na een aantal jaar ergens anders.

3.1.1 Opstart

Uit eerder onderzoek⁹ van de Wetenschapswinkel van Wageningen University & Research blijkt dat bijna elk initiatief van onderop begint met een of meerdere enthousiaste mensen met ideeën. Soms getriggerd door een stimuleringsregeling, een kans om samen met een school of een bejaardentehuis iets op te pakken, een stuk braakliggende grond (goed bereikbaar voor de buurt) of gewoon een sterke behoefte om zelf iets in de openbare ruimte te doen.

In het begin drijft het vaak op enthousiasme en dromen van mensen die graag willen tuinieren en de handen uit de mouwen willen steken. Eigenbelang, maar ook de wens om samen met de buurt iets te gaan doen vormen belangrijke drijvers. Bij buurtmoestuinen gaat het vaak over ontmoetingen in de buurt (sociale interactie), zelf voedsel produceren (gezonde leefstijl), kinderen met natuur in aanraking brengen (educatie), verfraaien van de buurt en verschillende generaties aan elkaar koppelen.

In deze fase wordt langzaam duidelijk welke expertise aanwezig is en gemist wordt (groen, financiën, organisatie, netwerken, creativiteit) Ook wordt het belang van zaken als water, elektra, riolering en beschutting evident. En wordt duidelijk dat naast enthousiasme en vele handen ook gereedschap, mest, zaden en hardware (gaas, hekwerken, tuinslang etc.) nodig zijn.

3.1.2 Doorgroei

Het aantal leden verandert – soms is het nieuwe er na de opstartfase wel af en daalt het aantal of groeit het alleen maar en rijst het aantal leden de pan uit - en de organisatorische taken en verantwoordelijkheden veranderen (worden groter), de beperkte ruimte wordt een probleem, de voorzieningen voldoen niet (meer) of een tijdelijke locatie leidt tot een verhuizing. Tuinen lossen deze uitdagingen heel verschillend op.

Sommige tuinen hebben een hele sterke leider en zolang die zich blijft inzetten verloopt het goed. Maar soms groeien die de taken en verantwoordelijkheden boven het hoofd en wordt dat wat eerst energie gaf een last. Dan worden het verdelen en overdragen van taken (een bestuur), het organiseren van besluitvorming, het behouden van commitment van de deelnemers en de buurt een echte uitdaging. Ook het contact onderhouden met eventuele institutionele partners vraagt (steeds meer) tijd.

---

⁹ Geleerde lessen van de Kenniskring Buurtmoestuinen Almere: wat werkt, wat niet, en wat kun je daarmee als beginnende kenniskring? / Veen, E.J.; Vijn, M.P. (2015) Wageningen: Wageningen UR, Wetenschapswinkel, (Rapport / Wetenschapswinkel Wageningen UR 321) - 37 p. Buurtmoestuin? Zo gedaan! Vijn, M.P.; Dekking, A.J.G.; Veen, E.J. (2014) PPO AGV, [Sociale Moestuin Sliedrecht : een tuin voor en door Sliedrecht](#). Kruit, J. ; Janssens, S.R.M. ; Lent, M. Van (2012). *Wageningen : Wageningen UR, Wetenschapswinkel, (Rapport / Wageningen UR, Wetenschapswinkel 291) - 39 p.*

Er begint vaak een herijking van het doel, de ambitie en de visie. Sommige buurtmoestuinen vergroten het draagvlak in de buurt door het uitbreiden van de activiteiten met onder meer barbecues, filmavonden of samen op de tuin voetbal kijken.

De meeste aandacht bij de 'Creative Garden' gaat naar het onderhouden en bouwen aan de lokale community. Na een pioniersfase met veel energie worden om de continuïteit te borgen onder meer pizza party's georganiseerd, jaarlijkse vrijwilligers events gehouden en markten georganiseerd. Ook wordt promotie gemaakt voor de zondagse bijeenkomsten (potluck lunch) en worden leden aangemoedigd om nieuwe mensen mee te nemen.

Voedseltuin IJplein had de ambitie om een ontmoetingsplek te worden voor de zeer gemêleerde buurt. Het blijkt lastig als bestuur en vrijwilligers van 'over het IJ' vrijwilligers uit de buurt te binden aan de tuin. Een ander zorgpunt is het steeds homogener worden van de groep doordat nieuwe leden vaak via de bestaande leden binnen komen.

Ook de kosten, waarvan de huur of pacht vaak de grootste is, worden een serieus aandachtspunt omdat bijvoorbeeld de startsubsidies uitgeput zijn. Niet elk initiatief slaagt erin dit robuust te organiseren. Fondsen worden met wisselend succes aangeschreven, subsidiemogelijkheden worden verkend en soms wordt er lidmaatschapsgeld gevraagd of moet er betaald worden voor de te oogsten producten. Oplossingen worden soms gevonden door strategische samenwerkingen met andere maatschappelijke actoren (ziekenhuis, school, bejaardentehuis). Als de tuin fungeert als ontmoetingsplek wordt het ook steeds belangrijker dat de tuin in alle seizoenen (beschutting) die ontmoetingsfunctie kan vertolken.

3.1.3 Continuïteit

De tuin verandert niet wat betreft locatie, de hoeveelheid grond en het aantal deelnemers. Wel kan het bouwplan (de inrichting) veranderen en zullen er leden afhaken en anderen weer bijkomen. Ook het leiderschap kan veranderen.

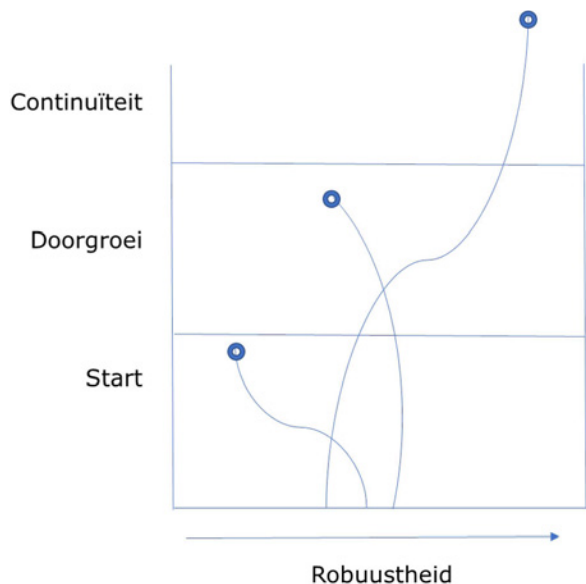
De tuinen hebben een duidelijk (maatschappelijk) profiel. Ze bieden een waarde op bijvoorbeeld sociaal, economisch, educatief of ecologisch gebied. Soms is het een kleine groep die de buurtmoestuin gebruikt en beheert, of is de tuin een belangrijke ontmoetingsplek in de wijk of dankt het haar bestaan aan sterke verknoping met maatschappelijke partijen. De belangrijke aspecten als voldoende betrokkenen, middelen, de organisatie, besluitvorming en een vaste locatie zijn redelijk voor elkaar.

3.2 Vier kwetsbaarheden

De ontwikkelingsfasen hebben we schematisch afgezet tegen de mate van kwetsbaarheid van de tuinen. Hoe groter de kwetsbaarheid van een buurtmoestuin des te groter is de kans dat de tuin binnen afzienbare tijd stopt. Hoe kwetsbaar zijn nu de onderzochte buurtmoestuinen? Dat verschilt natuurlijk per tuin. De verschillende onderzochte tuinen overziend lijken de meeste tuinen (en wellicht wel allemaal) een zekere kwetsbaarheid hebben. Na analyse van de studentenonderzoeken komen de onderzoekers tot vier belangrijke kwetsbaarheden. Elk van deze kwetsbaarheden heeft op zichzelf voldoende impact voor het beëindigen van een buurtmoestuin.

Langs de y-as staan de verschillende onderscheiden fasen (opstart, doorgroei, continuïteit) en langs de x-as de mate van robuustheid van de tuin. De mate van robuustheid (H4) hebben we gekoppeld aan vier kwetsbaarheden (H3.2). De bolletjes vertegenwoordigen een buurtmoestuin. Ieder met een eigen ontwikkelingsgeschiedenis in de tijd.

3.2.1 Leiderschap

Leiderschap kan bij één of meerdere personen liggen. Het gaat onder meer over het initiëren, het nemen en/of delen van verantwoordelijkheden, het inspireren en het uitzetten van de lijnen. Het gaat over het inbrengen en overdragen van kennis, het oplossen van problemen, het verdelen van rollen en taken, het leggen van strategische relaties met institutionele kaders, en mogelijk nog veel meer.

Het vertrek van de initiator/leider leidt soms tot een vacuüm als de overdracht niet is geborgd. In het onderzoek van Maïke Schmoch (2017) komt naar voren dat leiderschap een flinke rol van betekenis speelt bij het voortbestaan van een tuin op de lange termijn. Het onderzoek laat zien dat leiderschap sterk samenhangt met kennis van tuinieren, goede sociale vaardigheden en beschikbare tijd om te investeren in de tuin. Leaders nemen veel verantwoordelijkheid op zich bij het oplossen van problemen op de tuin. Goede sociale vaardigheden blijken cruciaal voor het inspireren en bijhouden van de groep.

De aanwezigheid van een sterke leider is een kracht, maar kan dus ook een bottleneck zijn. Om niet afhankelijk te zijn van één persoon worden vaak (organisatorische) oplossingen gezocht om de verantwoordelijkheden te delen. Het onderzoek laat ook zien dat het spreiden van verantwoordelijkheden en het vasthouden van het enthousiasme in de praktijk weerbarstige materie blijkt te zijn. De juiste balans vinden tussen het uitoefenen van de hobby (dingen doen waar je energie van krijgt) en het mogelijk maken van de hobby (noodzakelijke organisatorische zaken) blijkt lastig.

In sommige tuinen (De Wilgenhof en de Bickershof (beiden Utrecht)) zijn de taken en verantwoordelijkheden meer verdeeld. Wellicht komt dat doordat deze tuinen sterker dan anderen onderdeel uitmaken van de dagelijkse leefomgeving van de buurtbewoners. Dit is echter niet verder onderzocht.

3.2.2 Financiën

In alle tuinen spelen financiën een rol. Bij tuinen met hoge lasten (pacht of huur) en/of een sterke afhankelijkheid van subsidies is dat het meest evident. De Creative Garden in Wageningen dekt haar jaarlijkse kosten van €5.000 vanuit verschillende fondsen, een gemeentelijke subsidie, eigen fondswervingsacties en de lidmaatschapsgelden van zo'n 50 leden.

Het borgen van een dekkende begroting gaat de één makkelijk af (weet bijvoorbeeld de weg in fondsenland) en is voor de ander een reden om het bijltje erbij neer te gooien. De grootste last is vaak de pacht of huur van de grond. Bij startende tuinen zien we vaak dat dat de aanloop wel wordt getackeld door een eenmalige subsidie. Maar wat als die subsidie na drie jaar stopt? Veel subsidies zijn erop gericht een begin te maken met de verwachting dat het initiatief zichzelf daarna gaat redden. Subsidies voor initiatieven die al langer lopen zijn er eigenlijk niet.

Ook zijn er voorbeelden van tuinen waar een vliegende start is gemaakt door gesubsidieerde professionele ondersteuning van een hovenier of tuinder. Voedseltuin IJplein geeft aan dat ze daar veel profijt van heeft gehad. Maar is na een bepaalde periode en een stop op de financiering van de professional de overdracht van kennis en ervaring wel tot stand gekomen? Is inhuren van expertise dan nog wel te doen? Sommige tuinen vragen contributie of lidmaatschap, anderen vragen een bijdrage voor de producten die worden geoogst, ook worden producten soms verkocht.

Wat opvalt is dat de lidmaatschapsbijdragen bij buurtmoestuinen laag zijn als je het vergelijkt met het lidmaatschap van een sportvereniging bijvoorbeeld. Voor de kosten van het lidmaatschap van sportverenigingen bestaan er mogelijkheden voor compensatie vanuit de gemeente. Een denkbare constructie zou kunnen zijn om geen gemeentelijke subsidie te geven aan tuinen, maar een gemeentelijke bijdrage in de lidmaatschapskosten van die leden die niet draagkrachtig genoeg zijn. Als tuinen kunnen meelopen in bestaande subsidiestructuren van een gemeente i.p.v. steeds apart subsidie aan te vragen, wordt de financiering wellicht makkelijker.

In het studentenonderzoek komt naar voren dat het vormen van netwerken tussen buurtmoestuinen en andere sociale projecten in de stad de positie kan verstevigen om in aanmerking te komen voor bepaalde subsidies.

3.2.3 Locatie

De locatie van een buurtmoestuin is een bepalende factor voor de potentie / rol / betekenis / functie van de tuin, voor haar gebruikers en voor de buurt. Wanneer de sociale functie van ontmoeten voorop staat zijn nabijheid en bereikbaarheid (ook voor mindervaliden) belangrijke factoren. Is de verkeerssituatie rond de tuin bijvoorbeeld veilig genoeg dat jonge kinderen zelfstandig van en naar de tuin kunnen? Is de functie van de tuin primair voedselproductie dan is een locatie buiten de buurt wellicht minder een issue. In dit geval zullen voornamelijk de directbetrokkenen (leden) de tuin gebruiken. Verder spelen factoren als beschutting tegen weersinvloeden, kwaliteit van de bodem, de beschikbaarheid van water en mogelijk elektra en zonlicht een rol van betekenis.

De 'Creative Garden' wil ten behoeve van de continuïteit meer leden aantrekken onder de niet-studenten in de gemeente. De ligging buiten de bebouwde kom is dan wel een bottleneck.

De afgelopen tien jaar zijn er buurtmoestuinen op tijdelijke locaties of als een tijdelijke invulling van het openbaar groen gerealiseerd, zoals locaties die braak bleven liggen vanwege de crisis en de daarmee samenhangende bouwstop. Buurtbewoners grepen hun kans en creëerden in hun buurt paradijsjes. Met een aantrekkende economie begint ook de bouw weer aan te trekken. Met als gevolg dat sommige initiatieven stoppen terwijl anderen gedreven door bijvoorbeeld het succes als ontmoetingsplek voor de buurt (BergbOss) op zoek zijn naar een nieuwe locatie. BergbOss is een mooi voorbeeld van een tuin die zich ontwikkelde van een plek om te tuinieren tot een ontmoetingsplek voor alle generaties in de buurt.

3.2.4 Tijd

Buurtmoestuin initiatieven staan en vallen bij de inzet van vrijwilligers. Soms is het een opgave voldoende vrijwilligers te vinden die er de nodige tijd (organisatie en beheer) in willen stoppen. Een buurtmoestuin vraagt namelijk altijd onderhoud, ook tijdens de vakanties. En hoe zorg je ervoor dat

---

bestuursleden niet al hun tijd kwijt zijn aan de organisatie? Binnen het buurtmoestuinitiatief gaat dat dan bijvoorbeeld om de organisatie van het beheer, de financiën, het bemiddelen bij conflicten, het handhaven van regels, enz. In relatie met de buitenwereld gaat het om het werven van vrijwilligers, het netwerken met andere initiatieven of het vormgeven van strategische samenwerkingen, het aangehaakt blijven bij de instituties en het betrekken van de buurt.

Een flink afbreukrisico is dat het 'moeten' (de noodzakelijke organisatorische taken) gaat overheersen op het 'willen' (de hobby, het tuinieren). Wat vraagt het aan tijdsinvestering om kennis te ontwikkelen van organisatie en praktisch tuinieren, wat kun je leren van andere initiatieven? Kortom hoe zorg je voor voldoende handen en een balans zodat het plezier niet het onderspit delft?

In het onderzoek van de ACT-groep (2017) stelt een van de bezochte tuinen dat het vinden van een balans in het rekruteren van nieuwe leden en het tuinieren een vicieuze cirkel is. Want telkens als ze die afweging maken willen ze vooral tuinieren om er vervolgens weer achter te komen dat ze handen te kort komen.

Op de 'Creative Garden' wordt het belang wel gezien van een betere ver-netwerking met de buitenwereld ten einde de tuin verder te professionaliseren. Een lastig issue volgens de groep is de balans in de differentiatie van leden. Het overgrote deel van de leden is student. Deze leden zijn per definitie maar een paar jaar verbonden aan de tuin.

Sommige tuinen kiezen ervoor een deel van de grond gezamenlijk te doen en de rest uit te geven in kleine privé stukjes. Dat maakt het werk overzichtelijker.

---

4 Naar robuuste buurtmoestuinen

4.1 Ondersteuning buurtmoestuinen

In het voorgaande hoofdstuk is uiteengezet dat buurtmoestuinen een zekere mate van kwetsbaarheid hebben. Soms leidt die kwetsbaarheid tot het stoppen van een buurtmoestuin en soms leidt dat tot problemen in het functioneren die het bestaan van de tuin op langere termijn kunnen bedreigen. Hoe komen we van kwetsbare buurtmoestuinen naar meer robuuste? Wat is daar voor nodig en wie kunnen daarbij helpen?

4.1.1 Is er behoefte aan ondersteuning?

Uit studentenonderzoek (zie hoofdstuk 2) blijkt dat buurtmoestuinen behoefte hebben aan ondersteuning en daarbij komen twee duidelijke vragen naar voren:

1. Er is behoefte aan een netwerkorganisatie waar buurtmoestuinen kennis en ervaringen kunnen uitwisselen. Op deze manier kan voorkomen worden dat elke buurtmoestuin 'het wiel opnieuw uitvindt'.
2. Er is behoefte aan kennis over duurzame financieringsmodellen voor buurtmoestuinen. Veel buurtmoestuinen hebben het financieel moeilijk en zijn (teveel) afhankelijk van dalende overheidssubsidies.

Dit sluit aan bij een enquête van NatuurSUPER onder 47 initiatiefnemers/tuinen waaruit blijkt dat na verloop van tijd de voornaamste vragen gaan over mensen (continuïteit), geld (verdienmodel) en leren van elkaar (overdraagbaarheid).

Uit het studentenverslag van een bezoek aan de IJtuin

"As a conclusion, the members of the Voedseltuin IJplein state that the idea of creating a network of community gardens in the Netherlands is not a priority in their internal dynamics, for the moment. However, they agreed that some of the key elements, such as the need to find alternatives to finance their garden; developing their communication with other "green communities" in Amsterdam and more specifically in Amsterdam Noord; and the importance to have a feeling of "belonging" to a wider movement of "green communities" in the country, could be further developed by the help of a Dutch community garden network."

Uit de analyse door de onderzoekers (hoofdstuk 3) blijkt dat buurtmoestuinen kennis nodig hebben die zich richt op het vergroten van de robuustheid van de tuinen door in de start, doorgroei- en continuïteit fase kennis te ontwikkelen, te delen, over te dragen of kennisvragers te verbinden met experts op de thema's leiderschap, financiën, locatie en tijd.

4.1.2 Instrumenten voor ondersteuning

Uit het onderzoek komt naar voren dat (bestuurs)leden van buurtmoestuinen weinig tijd hebben voor kennisuitwisseling. Ook zitten ze veel met dezelfde vragen. Dan heeft het oprichten van een netwerk weinig zin. 'Halen' en 'brengen' van kennis moet in zo'n netwerk enigszins in evenwicht zijn en dat lijkt hier niet het geval. Een alternatief is dan een (digitale) helpdesk in combinatie met een toolbox.

4.1.3 Helpdesk

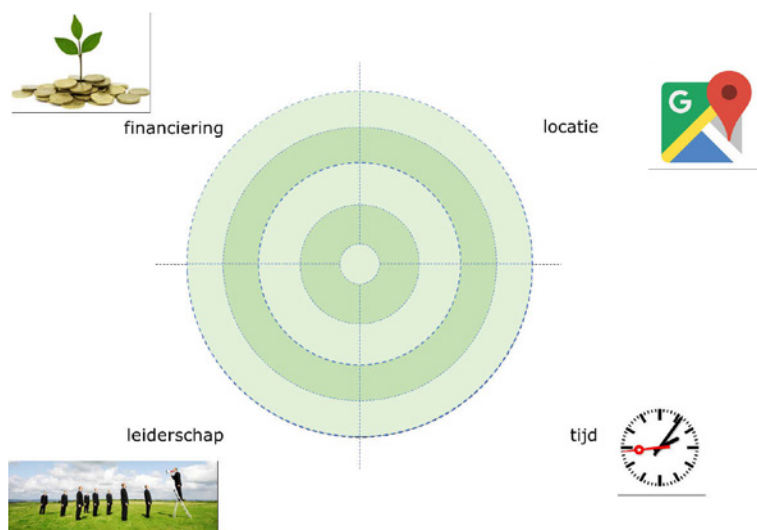
De helpdesk kan bestaan uit een website (forum) met informatie en de (digitale) tools uit een toolbox en mogelijk een telefonisch spreekuur. Website en telefoondienst zouden kunnen worden gefaciliteerd door een landelijke organisatie met affiniteit met buurtmoestuinen. Een dergelijk forum zou ook gekoppeld kunnen worden aan een reeds bestaande website, bijvoorbeeld die van <http://www.stadseboeren.nl>.

Op het web bestaan er vele digitale fora voor uitwisseling tussen mensen met dezelfde interesses, fascinaties of hobby's. De opzet van dergelijke sites kan inspiratie bieden voor een forum. Zo zijn ze vaak helemaal doorzoekbaar - erg handig in een netwerk waarbij mensen elkaars vragen beantwoorden - maar moet je je wel registreren om zelf een vraag te kunnen stellen. Ook zijn er fora waar je naast informatie uitwisselen ook spullen kunt verhandelen. Soms wordt dat verhandelen pas wordt toegestaan als je je hebt bewezen op het forum doordat je al een aantal keer anderen hebt bijgestaan. Dit kan een manier zijn om alleen mensen die serieus willen bijdragen te binden aan het platform. Mensen helpen elkaar door de vraag één op één te beantwoorden of door te verwijzen naar plekken waar oplossingen gevonden kunnen worden (op de site of daarbuiten). Soms ontstaan er uit dergelijke digitale ontmoetingen ook weer fysieke ontmoetingen gericht op het vinden van oplossingen of delen van elkaars passie. Je zou ook nieuwe leden kunnen vragen zich voor te stellen. Na verloop van tijd ontstaat er een enorme database aan vragen en antwoorden. Zo'n plek vraagt wel om een moderator. Iemand die ingrijpt als er vervelende discussies zijn en iemand die mensen op weg helpt als vragen niet in de juiste rubrieken gesteld worden.

4.1.4 Toolbox

De toolbox kan bestaan uit korte handleidingen, brochures en invulformulieren. Ook een (digitale) scan waarbij een aantal vragen beantwoord moeten worden waarna er een beknopte rapportage inclusief tabel, figuur of diagram volgt, behoort tot de mogelijkheden. Onderwerpen die uitgewerkt kunnen worden in 'tools': een robuustheidstest (de vier kwetsbaarheden met als uitkomst 'Hoe robuust is mijn buurtmoestuin?', zie het spindigram in figuur 1), organisatie (o.a. omgaan met vrijwilligers, overdragen van leiderschap), omgaan met verschillende culturen, netwerk (opbouwen en onderhouden, welke organisaties hebben vergelijkbare doelen en zou je daarmee kunnen samenwerken?), financieringsmodel, sociale impact en het verwerven van donaties en subsidies. Voor de laatste drie onderwerpen is een aanzet tot het maken van een tool te vinden in bijlage 1.

Figuur 1.

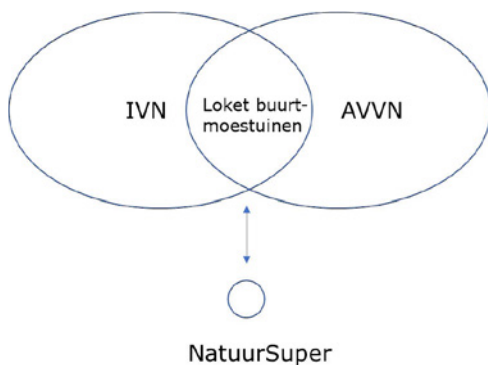
4.2 Organisatie

De voorgestelde helpdesk en toolbox zullen moeten worden gemaakt en beheerd. De vraag is dan wie dat zou moeten doen. Een aantal organisaties kan dit gezamenlijk oppakken. Naast de initiators van dit onderzoek IVN - gericht op natuureducatie, niet specifiek op de continuïteit van buurtmoestuinen en NatuurSUPER - gericht op ondersteunen van buurtmoestuin initiatieven - zien wij een mogelijke rol voor het AVVN (figuur 2). De AVVN lijkt als landelijke organisatie volkstuinen een natuurlijke partner in deze.

Deze organisaties hebben alle drie affiniteit en ervaring met zowel het onderwerp als de doelgroep. Ze hebben ook de middelen om de buurtmoestuinen te bereiken. Daarnaast zijn het professionele organisaties die hun bestaansrecht op andere terreinen al lang bewezen hebben.

Ook partijen als overheden en bestaande lokale netwerken van maatschappelijke actoren kunnen een rol van betekenis spelen. Dat is in het kader van deze studie echter niet verder uitgediept. In het artikel, *Cultivating nature-based solutions: The governance of communal urban gardens in the European Union*¹⁰ wordt aan de hand van een zestal casestudies nader ingegaan op de 'social resilience' van 'urban gardens'. Het biedt in ieder geval de nodige argumenten voor overheden om dergelijke initiatieven serieus te nemen.

Figuur 2.

4.3 Mogelijke vervolgvragen

In deze studie hebben we ons gericht op de ontwikkeling van buurtmoestuinen in Nederland, de behoefte aan ondersteuning voor de doorontwikkeling en wat voor de hand liggende partijen zijn om die ondersteuningsvraag verder vorm en inhoud te geven. Om grip te krijgen op deze materie hebben de studenten naast een literatuur verkenning intensief casestudie onderzoek gedaan en zijn er een aantal interactieve werksessies gehouden met buurtmoestuinders.

In interactie met de begeleidingscommissie werd duidelijk dat er nog vragen leven die interessant zijn voor verdere verdieping en duiding:

1. In het kader van de schets van de ontwikkelcyclus van buurtmoestuinen (opstart, doorgroei en continuïteit) en de onderscheiden kwetsbaarheden (leiderschap, financiën, locatie en tijd) is het interessant een vergelijking te maken met buurtmoestuinen in een internationale setting. Hierbij zou je kunnen denken aan een stad als New York en / of de favela's van Rio de Janeiro¹¹. Welke overeenkomsten zijn er te vinden en welke succesvolle oplossingen of strategieën zijn mogelijk bruikbaar in de context van de buurtmoestuin in Nederland?

In een internationale context is al wel veel materiaal verzameld in het onderzoek naar het politieke, sociale, ecologische en planologische belang van stads- en volkstuinten in steden. Dit heeft onder meer geleid tot een 14-tal unieke factsheets¹². Ook is er in het kader van het Wetenschapswinkelproject 'Tijdelijk gebruik als antwoord op braakligging'¹³ gekeken naar internationale casus rond burgerinitiatieven op tijdelijk gronden (vaak met een moestuin component).

---

¹⁰ Alexander P.N. van der Jagt, Luca R. Szaraz, Tim Delshammar, Rozalija Cvejić, Artur Santos, Julie Goodness, Arjen Buijs, (2017). *Cultivating nature-based solutions: The governance of communal urban gardens in the European Union*.

¹¹ <http://www.greenmyfavela.org/>

¹² <https://www.avvn.nl/factsheets-europa>

¹³ Kruit, J.; Jagt, P.D. van der (2015). *Tijdelijk gebruik als antwoord op braakligging*. Wageningen UR, Wetenschapswinkelrapport 310.

-
2. Het kan ook interessant zijn om te kijken naar de 'belofte' van samen tuinieren in een historische context. Instellingen als die in Veenhuizen (opvoedingsgesticht) en utopische gemeenschappen als Walden (gesticht door de schrijver Frederik van Eeden) deden aan gemeenschappelijk tuinieren. Aan het gezamenlijk tuinieren werden allerlei positieve invloeden verbonden voor de deelnemers. Lopend onderzoek aan WUR, zoals het project 'Healing Gardens'¹⁴, kijkt naar de belofte van tuinieren voor herstel bij ex-kankerpatiënten. Wat kunnen de huidige buurtmoestuinen hiervan leren?
  3. In het kader van continuïteit is op het onderwerp financiën vooral aandacht uitgegaan naar lidmaatschap en subsidiëring. Niet bekeken zijn de mogelijkheden van samenwerken van meerdere initiatieven in één gemeente bijvoorbeeld. Kan samen optrekken een sterkere onderhandelingspositie bieden en zorgen voor gunstige financiële afspraken met o.a. de gemeente (in haar rol als grondeigenaar maar ook als het gaat om welzijn en leefbaarheid)? Zo hebben in Almere de buurtmoestuinen zich verenigd in een kenniskring¹⁵.
  4. Leiderschap wordt uitgewerkt als een van de vier kwetsbaarheden. In dit onderzoek viel het op dat tuinen die in een woonwijk liggen vaker taken en verantwoordelijkheden verdeeld hebben over meerdere mensen. Is dat een toevallige uitkomst van de gekozen cases? Of is bijvoorbeeld het doel waarmee de tuin is opgericht (in een woonwijk is sociale cohesie vaak een (belangrijk) doel) van invloed op de wijze van organiseren van het leiderschap?
  5. In het casusonderzoek komt naar voren dat 'voldoende handen' om de balans te behouden tussen de noodzakelijke organisatorische taken en het tuinieren, waar het allemaal om begon, als een worsteling wordt ervaren. Door samen te werken met andere buurtmoestuinen of andere organisaties (zowel plaatselijk als regionaal of landelijk) zou de bestuurlijke druk omlaag kunnen. Hoe dit te organiseren?
  6. Als een buurtmoestuin als doel heeft om te werken met mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en het initiatief te financieren met de verkoop van producten en diensten dan schuift het op richting een sociale onderneming. In het onderzoek Sociaal ondernemerschap in de zorglandbouw: voorwaarden voor een kansrijke start¹⁶ wordt stadstuin Kweekland¹⁷ als voorbeeld uitgelicht van zo'n sociale onderneming. Maar waar houdt een buurtmoestuininitiatief op en waar begint een sociale onderneming? Of zijn beide wellicht te combineren?

---

¹⁴ <https://www.healinggardenswur.nl>

¹⁵ Veen, E.J. ; Vijn, M.P. (2015). Geleerde lessen van de Kenniskring Buurtmoestuinen Almere : wat werkt, wat niet, en wat kun je daarmee als beginnende kenniskring? Wageningen University & Research, Wetenschapswinkelrapport 321.

¹⁶ Elings, M.; Vijn, M.; Kruit, J. (2017). Sociaal ondernemerschap in de zorglandbouw: voorwaarden voor een kansrijke start. Wageningen University & Research, Wetenschapswinkelrapport 335.

¹⁷ <https://stadstuinkweekland.nl>

Bronnen

Rapporten

- Aryawan, A., Oses, M.A., Buurma, I., Conradi, S., Schmoch, M., Vogt, E. (June 2016). Community food gardens in The Netherlands: present and future challenges. ACT 1707, Wageningen University.
- CPT-60306 Facilitating Interactive Processes (January 2017) - <https://ssc.wur.nl/Handbook/2017/Course/CPT60306>
- Elings, M.; Vijn, M.; Kruit, J. (2017). Sociaal ondernemerschap in de zorglandbouw: voorwaarden voor een kansrijke start. Wageningen University & Research, Wetenschapswinkelrapport 335.
- Hoeven, N. van der; Stobbelaar, D.J. (mei 2006). De meerwaarde van tuinparken, De betekenis van tuinparken in een stedelijke omgeving. Wageningen UR, Wetenschapswinkel, (Rapport 222).
- Kruit, J.; Jagt, P.D. van der (2015). Tijdelijk gebruik als antwoord op braakligging. Wageningen UR, Wetenschapswinkelrapport 310.
- Kruit, J.; Janssens, S.R.M. (2012). Sociale Moestuin Sliedrecht: een tuin voor en door Sliedrechtters. Wageningen UR, Wetenschapswinkel, (Rapport 291).
- Schmoch, M. (in production, 2018). Resilience of Urban Agriculture Projects, Case Studies of Successful Community Gardens in the Netherlands. Wageningen University (MSc Thesis).
- Veen, E.J.; Vijn, M.P. (2015). Geleerde lessen van de Kenniskring Buurtmoestuinen Almere: wat werkt, wat niet, en wat kun je daarmee als beginnende kenniskring? Wageningen UR, Wetenschapswinkel (Rapport 321);
- Veen, E.J. (2015). Community gardens in urban areas: A critical reflection on the extent to which they strengthen social cohesion and provide alternative food, Wageningen.
- Vijn, M.P.; Dekking, A.J.G.; Veen, E.J. (2014). Buurtmoestuin? Zo gedaan! Wageningen PPO AGV.
- Alexander P.N. van der Jagt, Luca R. Szaraz, Tim Delshammar, Rozalija Cvejić, Artur Santos, Julie Goodness, Arjen Buijs (2017). Cultivating nature-based solutions: The governance of communal urban gardens in the European Union.

Websites

- <https://www.avvn.nl/factsheets-europa>
- <https://www.healinggardenswur.nl>
- <https://stadstuinkweekland.nl>
- <http://www.greenmyfavela.org/>

Bijlage 1 Aanzet tot enkele 'tools' voor de toolbox

Werkblad financieringsmodel

Voor buurtmoestuinen zijn geen generieke financieringsmodellen te formuleren omdat ze daarvoor te verschillend zijn. Het is dan zaak om buurtmoestuinen te voorzien van een strategie/werkwijze/instrument om tot een financieringsmodel te komen. Daarvoor kan een (digitaal) werkblad worden ontwikkeld. In dit werkblad kunnen een aantal stappen worden opgenomen om tot een financieringsmodel te komen:

1. Inventariseer de kernwaarden van de buurtmoestuin
  - Ligt de nadruk op het produceren van voedsel of op andere zaken zoals sociale cohesie, educatie, zorg, e.d.? Richt de tuin zich op de buurt (publiek) of is het meer een privaat initiatief?
  - Om tot de kernwaarden te komen, kan het goed zijn om ook te benoemen waar te tuin *niet* voor staat (bijvoorbeeld grootschalig, anoniem, alleen voor een bepaalde groep, e.d.).
2. Kies uit de bijbehorende activiteiten
  - Verkoop producten (deelnemers, voedselbank, boerderijwinkel, reguliere winkels, deelnemers, groentetas, restaurants, instituten (zorg, onderwijs, overheid))¹⁸
  - Organiseren workshops, oogstfeest e.d.
  - Lidmaatschapsgelden (hoogte van de contributie bepalen aan de hand van kosten van de tuin, draagkracht bij de deelnemers, opbrengsten (hoeveel groente en fruit) voor deelnemers)¹⁹
  - Donaties (particulieren en goede doelen)
  - Subsidies (overheden). Dat kan op verschillende manieren. Een subsidie kan zich bijvoorbeeld richten op de kosten van de locatie, het bieden van cursussen of trainingen, maar kan zich ook richten op maximale participatie door bijvoorbeeld het verlagen van de drempel (contributie) voor minderdraagkrachtigen.
3. Werk het financieringsmodel uit
  - De gekozen activiteiten uitwerken in een financieringsmodel. Welke mensen, partijen (strategische allianties)²⁰, middelen, kennis en investeringen zijn daarvoor nodig?
  - Wat kan gebeuren met een gesloten beurs? (Zijn er mensen die bijvoorbeeld hun juridische kennis gratis ter beschikking willen stellen?)

---

¹⁸ Let op! Er zijn diverse regels en voorschriften bij commerciële verkoop (hygiëneregels HCCP, GAP).

¹⁹ Aandachtspunt: Hoe verhoudt de individuele bijdrage van de deelnemers zich tot de opbrengsten van de tuin (groente, fruit, sociale verbindingen, etc.)?

²⁰ Wat kan aansluiten bij een initiatief als stadseboeren (<http://www.stadseboeren.nl>) voor je betekenen?

Checklist sociale impact

Door bij een subsidieaanvraag de sociale impact te laten zien van de buurtmoestuin kunnen overheden overtuigd worden de buurtmoestuin financieel te ondersteunen. Op basis van diverse bronnen kan een checklist worden opgesteld met o.m. aandacht voor: Wie zijn de deelnemers? Waar komen ze vandaan? Wat betekenen de activiteiten van de tuin voor de deelnemers en voor de buurt? Naast het benoemen van de 'juiste' impact thema's is het visueel aantrekkelijk presenteren daarvan minstens zo belangrijk.

Hieronder een aantal verwijzingen naar trainingen/instrumenten die kunnen helpen met het opstellen van een checklist voor buurtmoestuinen:

- <http://www.evenaarenpartners.net/workshops-en-trainingen/training-social-impact-meten/>
- <https://www.movisie.nl/publicaties/overzicht-meetinstrumenten-monitoren-sociaal-domein>
- <http://edepot.wur.nl/318341>
- <http://edepot.wur.nl/358210>
- <https://www.social-enterprise.nl/impact-first/>
- http://projectimpact.nl/?page_id=18
- <http://www.socialimpactfactory.com/uitgelicht/sociale-impact-meten/>
- <http://www.izare.nl/index.php?pp=4>
- <http://mvonederland.nl/impact-meten>

Handleiding voor het verwerven van donaties en subsidies

Hoe benader je particulieren, goede doelen en overheden? (zie ook checklist sociale impact)

- <https://vrijwilligerswerk.nl/organiseren/fondsenwerven>
- <https://vrijwilligerswerk.nl/vier-manieren-om-extra-inkomsten-te-verwerven>

Wageningen University & Research
Wetenschapswinkel
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
T (0317) 48 39 08
E wetenschapswinkel@wur.nl

www.wur.nl/wetenschapswinkel

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

